

16.41x30.04	1/2	עמוד 22	מקור ראשון - שבת	02/2019	67306627-7
מוזן - הוצאת ספרי - 43410					

רבקה שאול בן צבי

הדהוד שנאסף לקול

המסע בעקבות נשים במיתוסים, בתרבות וביצירות אמנות הוא מסע ההתמודדות היום יומי של האישה בהתפתחותה הפנימית והחיצונית. תיאוריית הארכיטיפים היונגיאנית מתגייסת למאבק, בספר חדש המשלב עיון במסה אישית

המחברת, ולהעצים את כוחותיה הפנימיים שהם גם אנימה וגם אנימוס.

האנימה, היסוד הנשי, קשור לעולם הרגשי והאימהי, ולפי יונג הוא לא רק תכונה אישית אלא דבר אובייקטיבי שקיים בעולם. האנימוס, היסוד הזכרי, קשור לסדר, ארגון, החלטיות ותכונות אחרות במכלול זה. לפי יונג ובעקבותיו רות נצר, גם הגבר וגם האישה צריכים לפתח בתוכם את הקוטב השני על מנת להיות בני אדם שלמים. לעיתים הדיון בפמיניזם נקשר ומסתבך עם הדיון במהותנות, אך אין זה הכיוון של "מסע הגיבורה".

העלמה הנצחית והזקנה

החלק העיקרי שבספר מתאר את השלבים השונים בחיי האישה, החל מילדותה וכלה בזקנותה, ואת הארכיטיפים הפועלים עליה. הבנת השלבים, ובמקביל הבנת ארכיטיפים בולטים, מסייעת לקוראת לזהות את הכשלים ואת מקורותיהם, ואף ליישם תהליכי תיקון. כך למשל ארכיטיפ ה"פואלה", תאומתו של ה"פואר" (ילד) הגברי. האישה הרחפנית מסוג "העלמה הנצחית" שיכולתיה המעשיות דלות והיא חיה בפנטסיה, בחיי רוח מתבדלים או במסעות אקזוטיים למזרח, וגם בטיולים מגבר לגבר.

גם לארכיטיפ זה יתרונות משלו. ה"פואלות" נראות צעירות יותר, ולא בגלל קוסמטיקה. יש להן אנרגיות נפש רעננות ותסיסת חיים מתמדת. הן מייצגות את אותו כוח רוחני או הדוניסטי בחיי האדם ששואף להתענג ולהסיר את כבלי המציאות. זהו כוח שמאפיין את הנעורים. אך אם האישה נשארת ילדותית במשך חייה, אין היא מסוגלת להגשמה. היא רוצה להישאר בעולם התענוגות הרוחניים או האחרים. יש לה קשיים בהקמת משפחה ובמילוי חובות, ובמהדרותה החילונית הייתה מעדיפה חיים ארוטיים חופשיים. נצר מדגישה שהתקופה שלנו מעודדת במיוחד את דמות ה"פואלה", בשל תרבות הסמים. גם העידן החדש מעודד את הבריחה מהמציאות. דוגמה לפואלה מובהקת הייתה המשוררת אמילי ריקינסון, שהסתגרה בביתה.

הפרק האחרון בחיי האישה הוא הזקנה, גיל הזהב בלשון מכובסת. גיל שארכיטיפים שליליים נקשרו אליו. אבל רות נצר אכן חושפת את הזהב שבגיל הזהב, את היתרונות הגדולים, את החוויות החדשות, את ראיית העולם שמתעמקת. לדעתה, אלה זמינים יותר למי שבנתה את חייה על יסודות נכונים ולא על פרסונה חברתית. כמו שיש זקן חכם יש גם זקן טיפש, וטיב המילוי קובע. מרענן מאוד לקרוא על הזקנה הרחק מתיאורי הסבל והכיעור הנפוצים כל כך ו"שירי סוף הדרך" של לאה גולדברג יעידו.

דיאלוג עם הספר

הטענות שמשמיעה נצר על מצב האישה אינן חדשות כמוכן וידועות כבר שנים רבות. הערך המוסף בספרה הוא באופן הצגת הדברים ובנייתם, ובעיקר בקישור ביניהם לבין עולם הארכיטיפים היונגיאניים. אבל ראויים לכבוד עמדתה העצמאית של נצר, והתפלמסותה עם מוריה – פרויד, יונג וניימן – באותן נקודות שבהן שגו לדעתה. בנימה אישית, הקרשתי ימים רבים לקריאת הספר הארוך, חשתי את הקריאה כמין מונרדיאלוג ותגובות רבות עלו בי כלפי הדברים. היו קטעים רבים שבהם היה

לפני כעשור פרסמה רות נצר ספר עיון בשם "מסע הגיבור" המתאר את המהלך הנפשי לאור ארכיטיפים יונגיאניים. נוכח אופיו האוניברסלי של הספר, עולה השאלה מדוע בחרה המחברת לייחד כעת ספר ל"מסע הגיבורה"? התשובה פרושה לאורך דפי הספר, מחילתו ועד סופו.

נצר טוענת שיש ייחודיות במסע הנשי, כי לתרבות הרכאנית האופפת את האישה יש השפעה גורלית על התפתחותה הפנימית והחיצונית. ליקויים רבים המתגלים בחייה מקורם בהתניות, בדעות קדומות, בשטיפת המוח של הסרטים ועולם הפרסומת ובחינוך משפחתי המבוסס על תפיסות נושנות. גם בימינו טרם זכתה האישה ליחס הראוי, טוענת נצר בפרק רב דפים המוקדש למצב האישה בעבר ובהווה. גם היום מחפצנים אותה, הופכים אותה לקרבן אופנה ואין מתייחסים בהערכה מספקת לעשייתה הנשית. בין השאר כותבת נצר על הרמוניזציה של האישה שמקורה בפחד ממנה, כפי שמתבטא ברמויות מפלצתיות המופיעות במיתוסים. דמוניזציה ופחד המובילים להדרתה.

נושא אחר הוא מלכודת אידיאל היופי, היוצר פרסונה לא אותנטית ומעורר נרקיסיות. התחושה שהיופי הוא חוות הכול מאמללת את האישה, כי נוצרת התניה בין נשיותה ליופי בר החלוף, שאינו זהה עם עצמיותה העמוקה.

פרק אחר מוקדש לציפייה החברתית-משפחתית מהאישה להיות קרבן, להעניק ללא חשבון גם על חשבון רווחתה הנפשית והתקדמותה האישית, מה שיוצר ומעצים בה את ההיבט המזוכיסטי. היבט שבא לידי ביטוי בפנטסיות ארוטיות של מטופלות וכן בעולם הספרות, שאף הוא משקף פנטסיות אלה, כמו בשירה של רחל "אישה" וב"אהבת תפוח הזהב" של דליה רביקוביץ', למשל.

בין דכאנות למהותנות

רות נצר היא פסיכואנליטיקנית יונגיאנית, חוקרת ספרות, סופרת ומשוררת שפרסמה ספרים רבים בשירה, פרוזה ועיון. שיריה היפים מאוד, בצד שירים יפים מאוד אחרים, מופיעים בין פרקי הספר, ומעניקים עומק מטפורלי לדברים המתוארים. בספר מובאות גם דוגמאות ספרותיות רבות בהקשר למיתוסים ולארכיטיפים המתוארים.

לתיאוריה היונגיאנית כוח משיכה גדול בהיותה מאוכלסת במיתוסים ובסיפורים שונים, משמע בשפה הפיוטית של השירה, ואין פלא אפוא שבין המטפלים היונגיאניים יש משוררים. תורת הארכיטיפים הקולקטיביים נותנת תחושה של עומק, של חיבור בין אדם לאדם, חוויות אנוש מוארות באספקלריה מיתית. יונג עצמו אמר שכל המיתוסים הם אופציות הגורל שטמונות בנפש מראש. נושא אחר הקשור לתורת יונג ומופיע רבות בספר הוא התופעה הנפשית של "הצל", תוכני הנפש האפלים הנסתרים שהאדם לא תמיד מוכן להודות בהם.

ההשקפה היונגיאנית היא מהותנית, ונצר אכן כתבה באופן מהותני על תכונות נשיות וגבריות, על אנימה ואנימוס. התכונות הרעות המיוחסות לאישה הן תוצאה של דיכוי, אומרת נצר. אם שוללים מהאישה את האפשרות לרכוש חוכמה, כפי שהיה בעבר, איך אפשר לטעון כנגדה שהיא טיפשה? האישה צריכה להיפטר מהארכיטיפים השליליים שנדבקו אליה במרוצת הדורות, אומרת

16.98x27.69	2/2	עמוד 22	מקור ראשון - שבת	02/2019	67306628-8
מודן - הוצאת ספרי - 43410					

הנכון היא משאב בעל ערך. אוי לאישה שקולה אבד וקיומה הוא רק ה, כשהיא נענית להאדרה העצמית של הגבר. נרקיסיות נכונה היא תנאי לקיום הנשי, כי בלי אהבה עצמית אנו הנשים בטלות ומבוטלות.

נצר מציעה לקוראת מסע נפשי-רוחני שעשוי להתהוות מעצם קריאתו והפנמתו של הספר. מסע של השתחררות מארכיטיפים הרסניים, מסטריאוטיפים, מהתייחסויות מבוזות מופנמות ומליקויים אישיים שנוצרו עקב ההצפה התרבותית והמשפחתית. המטרה היא לבנות את הנפש בצורה נכונה, ולאון בין הארכיטיפים השונים, שכל אחד תורם את חלקו החיובי בהיותו במינון הנכון. המטרה היא להיעשות אישה בוגרת, ריבונית ועצמאית, בעלת ביטחון עצמי ואוטונומיה אישית; להתממש לפי נתונה האישיים ולחיות את המציאות ולא את הפנטסיה השלילית המגולמת באגדות האחים גרים; לוותר על האשליה הרומנטית ועל דימויים שמעוותים את הנפש. זהו מסע פסיכולוגי-תרבותי אל אופקים מתרחבים, אופקי החיים האישיים.

זהו ספר "היבריד" במובן זה שהוא משלב התייחסות אקדמית, כולל מראי מקומות, יחד עם רשמים אישיים וחוויות רגשיות של המחברת ושל מטופליה, וגם חוויות שתוארו ביצירות ספרותיות ובמיתוסים שעליהם מושתת הספר. התוצאה היא ספר רציני ועמוק שמיוסד על מאמץ של שנים רבות באיסוף חומרים מגוונים וליכודם בדרך הגותית ומשמעותית. חלקים רבים בספר נקראים כמו מסות אישיות, והסגנון המדויק מעביר גם את היסודות הנפשיים-רגשיים בדרך מתונה ומאופקת. ●

הית נצר
מסע הגיבורה
מסע האישה אל עצמותה
במיתוסים, במעגל החיים ובתרפיה

מסע הגיבורה

מסע האישה אל עצמותה
במיתוסים, במעגל החיים ובתרפיה
רות נצר

מודן, 2019, 523 עמ'

גולי ריצרדסון משחקת את דמותה של אמילי דיקינסון בהצגה "היפהפייה של אמרסט", 2014
צילום: גטי אימג'ס

לי ברור שנצר מדברת עליי ועל חברותיי ועל כמה בני משפחה ואנשים רבים נוספים. בעיות מוכרות מהיומיום נחשפו לאור הבנת המיתוסים והארכיטיפים. הנהנתי בהסכמה נוכח קביעות שונות, וחשבתי בצער על נשים החוות דיכוי ואשר אחרות מהן אני מכירה באופן אישי. אך היו קטעים שעוררו בי אי הסכמה ומחאה, בעיקר בנושא הרתי בהיבט היהודי.

אבל מעבר לכך, חשתי איזה חוסר מבחינת תמונת העולם הערכית שמעבר לחופש הפרט והזכות הנשית לחיים ללא דיכוי. שאלתי את עצמי איך נראה ויראה העולם בכלל והיהודי בפרט במצב של הגשמה פמיניסטית מלאה, ואיזה מקום יהיה בו לערכים דתיים ואפילו לסתם ערכים שמרניים ולקיום נשי פשוט שאינו מבקש לשנות סדרי בראשית. וכיצד הייתה נראית ההיסטוריה שלנו, והאם בכלל היה עם יהודי במובן הדמוגרפי, אם המודעות הפמיניסטית הייתה קיימת מדורי דורות. וגם שאלה אפיקורסית: האם העולם הישן, על פגמיו הברורים שלא אכחיש, אכן היה דכאני, והאם עקרות הבית של דורות עברו היו אומללות יותר מאותן נשים הישגיות המנוטות באופן בלתי אפשרי בין בית לקריירה.

מסע פסיכולוגי תרבותי

אחד המיתוסים המשמעותיים המועלים בספר הוא הסיפור על נרקיס ואקו. נרקיס כידוע היה בחור יפה שהתאהב בעצמו. אקו הייתה נימפה שנענשה על ידי האלה הרה באובדן קולה. היא הייתה מתוסכלת כי לא יכלה להביע את עצמה אלא רק להדהד את קולו של נרקיס. לא היה לה קיום משל עצמה, אלא קיום של ה. מיתוס זה צופן את השתקת האישה ובלתימת קולה, כפי שמתבטא בדוגמאות רבות נוספות שמביאה נצר, בין השאר בסיפור קסנדרה, אותה נביאה שאיש לא היה מוכן להקשיב לה. מעניין שבספר "מסע הגיבור" יש פרק על הגבר הנרקיס, וגם פרק על ההיבריס, אך אין פרקים כאלה בספר על האישה. כי לאישה יש פעמים רבות בעיה נרקיסית הפוכה של היעדר נרקיסיות בריאה, שבמינון